

Yvonne Keuls

Benjamins bruid

Anthos|Amsterdam

I

Het begon onopvallend. Dolores vergat afspraken en namen. Ze vergat doorlopend waar ze haar sleutels had neergelegd om ze later verbaasd terug te vinden op de toetsen van haar piano, in de wasmand of op om het even welke vreemde plaats. Ze wist ook niet meer of ze haar medicijnen geslikt had en of ze al ontbeten had.

De tweede fase was opvallender. Ze liet kranen lopen, lampen volop branden en de televisie aanstaan, veel te hard en de hele dag. Er kwam chaos in haar huis. Haar jas werd niet meer aan de kapstok opgehangen; ze liet hem vallen er-gens op de grond. De buitendeur bleef openstaan. Op alle stoelen lagen kranten. De planten hingen slap of waren uit-gedroogd. In de ijskast lag bedorven voedsel. Overal slinger-den plastic tasje met kleding, keukengerei, etenswaren en afval. De trap lag vol met schilderijen en boeken die of naar beneden of naar boven moesten worden gebracht. Door wie en waarom, dat wist ze niet meer. Kleingeld lag overal in het huis verspreid.

Maar ze maakte zich niet ongerust. Ze was een beetje vermoeid, bedacht ze. Haar verstand was toch helder? En ze kon nog steeds uit een rijke herinnering putten. Wie vond het niet heerlijk om naar haar verhalen te luisteren? En die verhalen, die klopten toch nog steeds?

Op advies van haar oude huisdokter en vriend René liet

ze zich met grote tegenzin testen in het ziekenhuis, want natuurlijk was het onzin. Nergens voor nodig.

Die tweede fase was duidelijk de ontkenningfase. De uitslag wilde ze niet horen: beginstadium van alzheimer. Onzin. Ze zou zeker een second opinion vragen. Bovendien, dat 'beginstadium' klonk eigenlijk wel vriendelijk. Ze liet zich gewoon beschermen door de zoete ontkenning en maakte zich nog steeds niet ongerust. Die second opinion kon nog wel wachten. Zolang ze haar decorum kon ophouden, zou ze zich niet gewonnen geven aan zoiets onbenulligs als een beetje vergeetachtigheid. Zij zag dat als een onschuldig signaal van de ouderdom. Ze zou echt niet meteen als een zombie op een stoel komen te zitten. Bij haar moeder had het ook jaren geduurd voordat het onhoudbaar werd. Toch leek het haar goed om ook het tweede advies van vriend René op te volgen: haar grote huis verkopen en haar intrek nemen in een luxueuze parterrekamer waar ze bij ziekte kon terugvallen op verzorging en als ze geen zin had om te koken, kon eten in een inpadig restaurant.

In die luxueuze parterrekamer ging ze snel achteruit. In het trappenhuis, de lift, de conversatieruimte, het restaurant, overal zag ze nieuwe gezichten; overal voelde ze de dreiging van het vreemde.

Ze kon er niet aan wennen. Elke morgen moest ze langzaam alle lagen van haar geheugen afdalen om weer te weten dat ze wakker werd in haar eigen bed. Een bed dat in een kamer stond met meubels die ze pas naarmate de dag vorderde, herkende. Ze waren haar houvast, ze waren haar gidsfossielen in de tijd, verbonden aan mensen die een rol hadden gespeeld in haar leven en die soms de naam hadden gekregen van de betreffende persoon. De stoel van Soefie. Het kastje van tante El. De spiegel van Margaret. Ze waren met haar meegekomen, uit het grote huis waarin ze niet

meer kon blijven, naar die luxueuze parterrekamer waar ze in de gaten gehouden kon worden.

Maar ook daar zou ze niet kunnen blijven. Waarom eigenlijk niet? vroeg ze keer op keer aan de mensen die haar bezochten en die haar aan haar grote huis deden denken. Omdat ze erin verdwaalde. Omdat ze er soms, als er een gat viel in haar decorum, blatend ronddoolde. Haren verward. Op één pantoffel en één blote voet. Met een voorwerp in de hand – een lepel, een sleutel, een tasje – dat ze om welke onbegrijpelijke reden dan ook, ergens wilde opbergen.

Het was voor haar eigen bestwil, werd haar gezegd, het was nog wel niet zover, want haar ziekte vorderde langzaam, maar het was voor haar eigen bestwil dat ze op den duur verhuisde naar een plek waar ze helemaal verzorgd kon worden. Geen luxe parterrekamer, maar een kamer. En wat ze er niet bij zeiden: een kamer die ze niet kon verlaten omdat de deur op slot werd gedraaid. De deur van haar luxe parterrekamer werd ook weleens op slot gedraaid. Voor haar eigen bestwil. Omdat ze te veel 'rondzwalkte'. En dat riep haar woede op. Ze sloeg er met haar vuistjes op tot er iemand kwam om hem te openen. En die iemand kon met een de wind van voren krijgen. Want ze mankeerde helemaal niets, zei ze. Ze vergat weleens wat, dat was alles. En wat haar ziekte betreft, ze bestudeerde alle informatie die ze erover te pakken kon krijgen. Ze wist precies wat haar te wachten stond. Trouwens, iedereen dacht dat ze jonger was dan ze was. Als mensen naar haar keken van wie ze vermoedde dat ze haar jonger schatten, trok ze haar rug en nek recht. Ze hield haar kin geraffineerd omhoog want haar hals moest strak blijven en ze zorgde ervoor dat ze niet struikelde en dat haar stapjes niet wankelden. Als ze alleen in haar kamer was, kostte dat laatste haar te veel moeite en viel ze doorlopend over haar eigen voeten en over haar kater, die ze

Sam had genoemd naar haar tweede man. Of haar eerste man. Of haar derde man. Ach, wat was ook een man. Een man was maar een man.

De blauwe plekken die het gevolg waren van haar gestruikeld, besmeerde ze met make-up. Ze was goed in het verbergen. De kreukels in haar frêle nekje gingen schuil achter een col en met ruches aan haar mouwen, die royaal over haar handen vielen, wist ze ouderdomsvlekjes te camoufleren. De rimpels rond ogen en mond liet ze echter ongemoeid, simpelweg omdat ze die met haar slechte ogen niet meer kon onderscheiden, zoals ze ook niet meer zag dat haar lippenstift en haar mascara – waar ze nog steeds royaal gebruik van maakte – de natuurlijke lijnen niet volgden en dat de uitgroei van haar geverfde haren grijs was. Zo waren er gelukkig nog plekken op haar lichaam die op aandoenlijke wijze konden verraden hoe kwetsbaar ze was.

Eén ding stond voor Dolores vast: ze weigerde om ‘als de tijd daar was’, zoals ze zelf haar ultieme moment van aftakeling beschreef, scheefgezakt in een stoel haar levenseinde tegemoet te gaan. Weggestopt in een oord dat de naam ‘Avondrood’ zou dragen, of nog erger: ‘Uitzicht’. Kwijlend op een stoel voor het raam, starend naar de dingen die hun betekenis hadden verloren, half verlamd misschien, met een luier om, met een walm van urine om haar heen waarvoor een strontvlieg een blokje om gaat – of nog erger: eau de cologne –, ontdaan van waardigheid, van alle menselijkheid, een anoniem lichaam te midden van andere anonieme lichamen, niet meer in staat te communiceren omdat de woorden die haar mond vormde niet overeenkwamen met de beelden in haar hoofd. Omdat daar iets was gesprongen, doorbroken, weggeëbd, zodat ze om bloemkool zou vragen wanneer ze haar bril wilde hebben, of om haar jas wanneer

ze een pen nodig had. Afasie noemde men dat. Onvermogen tot taalgebruik ten gevolge van hersenletsel. Haar aftaking wilde ze niet meemaken. Ze wilde niet worden zoals haar moeder, de mooie, charmante Sofia Brunet van wie de alzheimer een levenloze pop had gemaakt. En dan was haar moeder nog een fatsoenlijke pop geweest. Voor hetzelfde geld was zij zo ordinair geworden als haar kamergenote in de verpleeginrichting, nota bene een dame van adel, jonkvrouwe Steenwijck van Rijckevorsel. Deze geheel in fluweel en brokaat gestoken vrouwe liet in gezelschap winden, schrokte haar eten al boerend naar binnen en schold haar echtgenoot, die haar zo trouw bezocht, met een aristocratisch accent uit voor 'lul, ouwe lul'.

'Lul, ouwe lul, hoerenloper, klootzak, blijf met je fikken van de meid af en donder op.' Terwijl iedereen kon zweren dat de oude hoerenloper nooit met zijn fikken aan de meid had gezeten omdat hij de beschikking had over andere objecten. Tegen haar eveneens adellijke zuster die haar met rode konen en 'Nou-nou-nou' corrigeerde, schreeuwde de jonkvrouwe: 'Hoer, slet, sloerie, donder jij ook maar op met je hangtieten.'

De ouwe lul moest de geschokte adellijke hangtiet aan haar elleboog overeind houden. Intussen wroette de jonkvrouwe nog verder in haar vocabulaire naar een woord dat passend was voor haar echtgenoot. Terwijl het tweetal elkaar ontsteld de kamer uitduwde, vond ze het juiste woord en riep ze hem na: 'Opnaaier...'

De man keerde zich rustig naar haar om en zei: 'Dat woord bestaat bij mijn weten niet, lieve.'

De jonkvrouwe keek beduusd en zweeg.

Het kwam allemaal omdat de remmen los waren, zo verklaarde de dienstdoende dokter. De betreffende gêne was weg. Dan zei men wat men nog nooit gezegd had maar had

willen zeggen. Er waren er heel wat in de inrichting die vieze woorden zeiden en erop los vloekten. Allemaal keurige lieden, hoge ambtenaren, academici, maar vooral de vrouwen, wat uiteraard iets zei over hun onderdrukte positie in onze maatschappij.

Na het overlijden van haar moeder had Dolores haar besluit genomen en brieven gedeponereerd bij haar notaris, bij René, en zijn opvolger, en – later – ook bij Benjamin die zij altijd half lachend ‘mijn butler’ of – in een tedere bui – ‘mijn lieve huisgek’ noemde. Een brief voor haar zoon Jimmy bewaarde ze in haar handtas, zelfs toen hij al overleden was. In die brieven had zij haar grenzen van waardigheid en levensvreugde aangegeven. Uitvoerig beschreef ze wat voor haar wel en niet meer acceptabel was. Lichamelijke pijn was daarbij geen graadmeter. Als er niemand meer was met wie ze het leven kon delen zodat haar levenslange angst voor het alleen-zijn werkelijkheid was geworden; als ze niet meer kon genieten van een goed glas wijn, van muziek, van boeken en gezelschap; als de mooie stoffen en de ontwerpen van jonge couturiers haar niet meer in vervoering konden brengen; als speciaal voor haar ontworpen hoeden haar belachelijk zouden maken; als ze haar tanden zou verliezen; als ze zichzelf ging verwaarlozen en voor de meest intieme handelingen afhankelijk werd van anderen met wie ze geen banden had; als ze haar bloemen en dieren niet meer kon verzorgen; als de zeelucht haar niet meer prikkelde, de boslucht haar niet meer slaperig maakte en reuk en smaak door beroerten waren aangetast; als ze niet meer wist wie Bach was en wie Beethoven; maar vooral wanneer zij winden en boeren latend haar bezoekers zou aanzien voor haar eerste, tweede of derde man of haar vele geliefden om ze vervolgens te verjagen met ‘lul, ouwe lul, hoerenloper, klootzak, blijf met je fikken van de meid af en donder op’, dan was het

moment aangebroken; dan zou zij en alleen zij het teken geven dat het voorbij was. Dan moest er ingegrepen worden. Niet door haarzelf. Ze was niet het type om zich voor de trein te werpen of van het dak af te springen. De notaris, de huisdokter en haar jonge butler-huisgek wisten precies hoe ze moesten handelen.

Nooit dacht Dolores eraan dat er ook een moment kon komen dat het geven van een teken niet meer mogelijk was; of dat degene die het teken opving te weinig moed had om tot ingrijpen over te gaan; dat ze mee moest blijven lopen in de carnavalsoptocht van de ouderdom en dat ze net als haar moeder veroordeeld zou worden tot een vorm van uitleven van het leven.

Sofia Brunet werd op 8 augustus 1883 als Sofia Armande de Rochemont geboren in het toenmalige Nederlands-Indië. Ze was een dochter uit de suiker. Ze werd door de bedienden ‘nonnie Soefie’ genoemd en al gauw heette ze voor haar hele familie Soefie. Haar vader was een *totok*, een volbloed Nederlander (met een vleugje Frans bloed), die de leiding had op een suikerplantage en haar moeder kwam uit een adellijk Javaans geslacht. Soefie was een Indisch meisje, want zo noemde men een meisje met Europees en Javaans bloed. Ze had een heerlijke, vrije jeugd die ze voornamelijk doorbracht in de natuur. Ze ging niet naar een lagere school, maar kreeg met de kinderen van de blanke werknemers van haar vader en van de naburige plantage privéles in een lokaaltje dat gebouwd was aan de oever van een beekje. Tijdens de les kon Soefie het water horen stromen en vooral in de regentijd wanneer de geluiden toenamen, stimuleerde haar dat tot het verzinnen van verhalen waarin waterelfjes, waterdiertjes en goede watergeesten een rol speelden. Later zou ze aan haar kleinzoon, die helemaal niets van Indië afwist, die verhalen uit haar Indische jeugd vertellen.

Haar middelbareschooltijd bracht ze door bij familie in Malang. In de vakanties ging ze naar huis, ‘naar de beek’, háár beek, naar het snelstromende water dat haar zo inspi-

reerde. Hele dagen was ze daar te vinden, springend van steen op steen, zwemmend, dromend of lezend aan de waterkant, vaak alleen. Maar niet altijd alleen.

Soms logeerden er op de plantage vrienden van haar ouders en vrienden van vrienden. Er werd gegeten en gedronken, gefeest en gedanst tot diep in de nacht. Er ging weleens iemand met haar mee naar de beek om te zwemmen en van steen op steen te springen. En zo kwam er ten slotte een abrupt einde aan haar gelukkige Indische jeugd toen ze zwanger werd van een vriend van een vriend, een bestuursambtenaar, godzijdank wél een totok, zei haar moeder. Met een bruidsschat werd ze op achttienjarige leeftijd het huwelijk ingedreven. Drie zonen kreeg ze binnen vier jaar. Alle drie 'zo zwart als mijn laars', zei haar echtgenoot laatdunkend. Hij kon maar niet begrijpen dat zijn Hollandse bloed het zo schaamteloos liet afweten.

Na het derde kind brak er voor Soefie dankzij een gekantelde baarmoeder een periode van rust aan. 'Een heerlijke tijd', zo beschreef zij in een brief aan haar moeder de jaren dat ze niet hoefde te baren. Jaren die voor haar bestonden uit weekenden die ze met haar man doorbracht in de koelte van de bergen boven Magelang. Ze ontmoetten daar hun vrienden, voornamelijk collegae bestuursambtenaren, maar ook officieren, vergezeld door hun familie. Hoe groot waren die families niet! Grootouders werden meegezeuld, maar ook tantes en ooms en vooral ook hun talrijke kinderen. Er werd gezamenlijk paardgereden, gezwommen bij de waterval, getennist in de vroege morgenuren en gepraat, gegeten en geborrel. Dat laatste door de mannen apart – tot diep in de nacht. Om de kinderen hoefden de moeders zich in dit lustoord niet te bekommeren want voor ieder van hen reisde een baboe mee. Aan die onbezorgde tijd kwam voor Soefie een einde door de plotselinge dood van haar man. Hij was na het

afscheid nemen van zijn laatste borrelgast pardoos op het tuinpad in elkaar gezakt. De kruik jenever als een stille getuige in zijn handen. Nu waren er voor Soefie geen weekenden in de bergen meer. En ook haar mooie, grote huis aan de hoofdweg moest ze inwisselen tegen een paviljoen dat in een zijstraat lag en zelfs nog kleiner was dan hun huisje in de bergen.

Toen haar jongste zoon vijftien jaar was – zelf was ze inmiddels achtendertig – ontmoette ze bij een familielid een jonge officier die nog maar kort geleden in Magelang was ondergebracht. Magelang was een echte garnizoensstad en niet zo ver verwijderd van de sultanaten Solo en Djocja. Dat was niet zonder reden. Omdat de Javaanse vorsten zich in het verleden hadden verzet tegen het Nederlandse gezag, was er besloten om in Magelang een garnizoen van het KNIL te vestigen. In geval van oproer zou dan direct kunnen worden ingegrepen. Jonge, nog ongetrouwde officieren van dat garnizoen werden vaak uitgenodigd op *selamatans* bij de gegoede burgerij. Een selamatan was van oorsprong een offerfeest om de gunst van de goden te vragen; vrienden en familieleden werden daarbij uitgenodigd om te komen eten. In de loop der jaren groeide de selamatan uit tot een soort inwijdingsfeest. Een nieuw huis werd ingewijd met een selamatan; een kind kon worden voorgesteld aan de familie door voor dat kind een selamatan te houden. Maar ook voor een overledene kon na veertig dagen met een selamatan gevierd worden dat de ziel was overgegaan. Het was op een dergelijk feest dat Soefie en de jonge officier aan elkaar werden voorgesteld. Vanaf dat eerste moment weken ze niet meer van elkaars zijde en leverden ze voldoende stof voor dorps geroddel. Ze waren werkelijk het gesprek van de dag; achter de hand of recht in het gezicht; een weduwe met drie kinderen en een tien jaar jongere officier, men kon er

niet over ophouden. En toen de weduwe en de jonge officier waarachtig nog gingen trouwen ook, was men zo van slag, dat er serieus werd overwogen om Soefie te weren van de 'jours' van de 'kolonelse' – de vrouw van de kolonel – en om de officier na diensttijd de toegang te weigeren tot de sociëteit, de plek waar alle officieren elkaar aan de borreltafel ontmoetten. Maar kennelijk had niemand het lef om die overwegingen in daden om te zetten en dus bleef alles gewoon bij het oude.

Misschien kwam het door het geluk van de jonggehuwden; misschien was het gewoon een kwestie van levensvreugde; hoe het ook zij, zo omstreeks haar veertigste jaar kantelde Soefies baarmoeder terug en kondigde zich weer een kind aan. Helaas ging dat gepaard met een waslijst van zwangerschapsklachten die de dokter weet aan de hoge leeftijd van de aanstaande moeder. Steun van haar officier kon zij niet krijgen want helaas werd hij op patrouille gestuurd en kon hij zijn vrouw in haar moeilijke periode niet bijstaan; de enige die dat wel kon was haar lijfmeid Battie. Zij week niet van haar zijde met haar *djamoës*¹, haar bloemenoffers en profetieën. In alles zag zij voortekenen. De *panas*² handen van haar mevrouw wezen erop dat er ditmaal een meisje geboren zou worden. En ook het feit dat ze 'breed' droeg en dat ze *poesing*³ werd als ze haar hoofd naar rechts draaide en dat ze *tjapé*⁴ was in de morgen en *rèwèl*⁵ in de avond. Toen er uiteindelijk een meisje geboren werd, was Soefie dus in 't geheel niet verbaasd. En ook het blonde en blanke uiterlijk van het kind was voor haar geen verrassing, want ook dat had Battie kunnen verklaren uit een wonderlijke droom die

---

1 kruidendranken; 2 warme; 3 duizelig; 4 moe; 5 opgewonden.

Soefie een week voor de geboorte had kregen. In die droom was haar Javaanse moeder aan haar verschenen met een wit buideltje in haar handen. 'Seperempat,' had ze geroepen, wat 'een kwart' betekent, en daaruit had Battie afgeleid dat het meisje slechts een kwart Javaans bloed zou hebben en dus nauwelijks Javaanse trekken, terwijl het wit van het buideltje een verwijzing moest zijn naar de blanke huid en de blonde haren van het kind. Soefie slikte al die verklaringen voor zoete koek want Battie had inmiddels een grote invloed op haar.

Na drie donkere zonen had ze nu dus een blond meisje dat ze Dolores noemde.

De jonge officier was trots op zijn dochter. In de namiddag maakte hij met Soefie in zijn *Deeleman*¹ een rit door de stad. Op de achterbank werd de blonde baby duidelijk zichtbaar door de *kendoh*² vastgehouden. Menigmaal werd er gestopt bij het huis van vrienden. Er werd een drankje gedronken, een zoetigheidje gegeten, de baby ging van hand tot hand en altijd werd haar Hollandse uiterlijk geprezen.

De baby werd een kleuter en haar ouders namen haar af en toe mee naar de grootouders De Rochemont op de suikerplantage. Daar was ze heel gelukkig. Haar vader en grootvader trokken met paarden over de plantage. Ze namen haar mee. Ze zat voorop bij haar vader en ze mocht haar handjes op zijn grote handen met de leidsels leggen. Zo reden ze uren over de plantage en als de kleine Dolores moe werd leunde ze achterover en viel ze in slaap tegen haar vader aan. Toen ze groter werd kreeg ze haar eigen paardje. Een Bimanese pony – afkomstig van het eiland Bima – een sterk,

---

1 rijtuig; 2 kindermesje.

kittig beestje; ze werden gebruikt in de bergen en voor de *dokars*¹. Op haar pony, naast haar vader, ging ze nu mee over de plantage en haar liefde voor paarden en paardrijden stamt uit die jaren.

Dolores was gewend zichzelf te amuseren. Ze speelde met steentjes en met de kleinste diertjes, die ze ving en in potjes met bladeren stopte. Van de tuinjongen had ze vier *djangkriks*² gekregen, twee boksers en twee worstelaars, die ze elk in een eigen pot bewaarde. Ze hadden ook een gezamenlijke grote vechtdoos, een arena. De djangkriks waren zo'n drie centimeter groot. Als ze alleen in hun potje zaten leken ze wel dood, maar wanneer de worstelaars en de boksers in hun arena werden gezet, namen ze meteen de aanvalshouding aan. De worstelaars kwamen met opengeperde kaken op hun tegenstanders af en probeerden hen om hun kaken heen vast te knijpen en weg te smijten. De boksers bedienden zich van een andere methode. Ze kwamen als bokken met hun koppen omlaag naar elkaar toe, ramden op elkaar in en probeerden elkaar weg te stoten. Aan de gevechten kwam pas een einde wanneer een van de djangkriks zich gewonnen gaf. Hij werd niet doorgemaakt door de winnaar, hij mocht vluchten en bij dat vluchten werd hij door Dolores een handje geholpen. Ze viste hem met een stokje – waaraan hij zich meteen vastklampte – uit zijn arena en liet hem bijkomen in zijn eigen potje.

Het is wonderlijk dat dit djangkrikspel Dolores altijd als eerste te binnen schoot wanneer zij later terugdacht aan haar jeugd.

---

1 tweepersoonsrijtuigen; 2 krekels.